

ISLAMOM MOTIVISANE NEVLADINE ORGANIZACIJE I UDRUŽENJA

Medina MEHMEDOVIĆ-MULALIĆ

UDK 061.234:28(497.6 Sarajevo)“1990/2010”

SAŽETAK: Ovaj rad tretira pitanje islamom motivisanih nevladinih organizacija i udruženja (IMNVOiU) osnovanih u periodu između 1990. godine i 2010. godine u Kantonu Sarajevo. U ovom radu će biti predstavljeni konkretni podaci terenskog istraživanja koji pokazuju praktičnu primjenu i djelovanje vjerskih organizacija civilnog društva. Cilj rada je ukazati na postojanje i aktivnosti jednog broja islamom motivisanih nevladinih organizacija. Glavni dio rada čini konkretno istraživanje IMNVOiU-a, predstavljanje i klasifikacija njihovih aktivnosti. Korištene metode u radu su direktni intervju u vidu upitnika i analiza sadržaja. Budući da se rad bavi vjerskim organizacijama u njemu su ukratko elaborirani i osnovne principi njihove saradnje sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini kao tradicionalnom vjerskom institucijom koja više od jednog stoljeća vodi brigu o vjerskom životu Bošnjaka, načinu tumačenja i prakticiranja vjere na ovim prostorima. Istraživanje je pokazalo koje vrste organizacija postoje, čime se bave, te da li svojim aktivnostima predstavljaju nadopunu misijskom radu Islamske zajednice ili se bave njezinim primarnim aktivnostima.

U tom smislu, doprinos ovog rada ogleda se u nastojanju da se tema vjerskih organizacija, koje djeluju unutar nevladinog sektora, pokuša, s jedne strane, staviti u kontekst razvoja vjerskih i socio-kulturnih inicijativa bosanskohercegovačkih muslimana u posljednjih dvadeset godina i nastojanja Islamske zajednice, s druge strane, da se otvori za jedan novi vid institucionalne i konstruktivne saradnje sa ovim organizacijama koji je izrazila u nedavno donešenoj *Platformi o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja*.

Ključne riječi: islamom motivisane nevladine organizacije i udruženja – IMNVOiU, edukativne i humanitarne aktivnosti organizacija, Islamska zajednica, Platforma o saradnji Islamske zajednice i organizacija islamskog određenja

Uvod

U tranzicijskim zemljama civilno društvo ima sve veći značaj i njegovo pojavljivanje i razvoj neizbježni su i nužni dio tranzicijskog procesa koji prolaze zemlje koje su nakon devedesetih prešle iz jednopartijskih u više-partijske sisteme vladavine utemeljene na demokratskim principima. Stoga ovaj fenomen nevladinih organizacija kako sekularnih tako i vjerskih nije zaobišao ni našu zemlju gdje je postao dio tranzicijskih promjena kroz koje prolazi Bosna i Hercegovina zadnjih nešto više od dvadeset godina.

Intenzivniji razvoj civilnog društva i pojava nevladinih organizacija

počeo je još u periodu agresije kada su u našu zemlju došle brojne nevladine organizacije različitih orijentacija od humanitarnih, onih koje se zalažu za ljudska prava do onih sa različitim vjerskim, političkim i ideološkim pozadinama. Nakon rata dolazi do naglog razvoja civilnog društva i pojavljivanja velikog broja nevladinih organizacija kao njegovih najbrojnijih institucija. U mnoštvu tih raznih organizacija svoje mjesto našle su i mnoge vjerske organizacije koje su u svojim programima pored humanitarnih, socijalnih, kulturnih, općeedukativnih, ponudile i vjerske edukativne programe i počele

raditi na promoviranju vjere, vjerskih praksi i vrijednosti. Tako se po prvi put od osnivanja Islamske zajednice kao glavne vjerske institucije Bošnjaka, koja već više od jednog stoljeća kroz svoje institucije vodi brigu o vjerskom životu muslimana na ovim prostorima, javljaju vjerske nevladine organizacije koje sada dijele zajednički prostor djelovanja sa Islamskom zajednicom. Ove organizacije kroz svoje programe nude razne vjerske sadržaje i vjerska naučavanja kako ona temeljna vjerska i praktična saznanja tako i ona dublja akaidološka i fikhska pravna pitanja te njihove ogranke.

Vrste islamom motiviranih organizacija u Kantonu Sarajevo

Islamom motivirane organizacije registrovane u Kantonu Sarajevo koje rade prema važećem Zakonu ("Službene novine Federacije BiH", broj 45/02: Zakonu o udruženjima i fondacijama (20.09.2002.) mogu se grupisati u tri vrste. Prva su strane internacionalne humanitarne organizacije koje imaju svoje urede u mnogim zemljama svijeta, a ovdje su registrovale svoja predstavništva kroz koja realizuju velike humanitarne projekte i finansijski pomažu male lokalne nevladine organizacije u segmentima i projektima koji su u skladu sa misijom i politikom organizacije. Takve su npr. organizacije Islamic Relief, Crveni polumjesec, IHH, Muslim Aid, Nedwa, Small Kindnes i druge. Njihove urede, najčešće, vode ljudi iz matičnih zemalja organizacije, a u administraciji radi lokalno stanovništvo. Druga vrsta su, također, strane organizacije iz raznih muslimanskih zemalja koje su, uz pomoć domaćeg stanovništva, uglavnom osoba koje su studije završile u zemljama iz kojih se i finansiraju, registrovale lokalne nevladine organizacije. Misija i politika ovih organizacija različita je od organizacije do organizacije a njezine aktivnosti uglavnom oslikavaju želju, težnje, programske vjerske i ideološke ciljeve donatora. S jedne strane, programi ovih organizacija korespondiraju socijalnim, kulturnim, edukativnim i vjerskim potrebama lokalnog stanovništva i u tom smislu predstavljaju nadopunu lokanom nevladinom sektoru i ukupnoj zajednici vjernika. S druge strane, jedan broj ovakvih organizacija

kroz svoje programe širi vjerske ideologije i politike matičnih zemalja koje najvećim dijelom finansiraju organizaciju te na taj način unose i stanovite probleme i nerazumijevanja u vjerski prostor bosanskih muslimana.

Treća vrsta su lokalne organizacije nastale kao izraz konkretnih potreba stanovništva koje su svojim programima i aktivnostima stekle povjerenje muslimanskih internacionalnih organizacija koje ih jednim dijelom finansijski pomažu, a pored toga neke od njih realizuju i samoodržive komercijalne projekte. Neke programe finansiraju uz pomoć vladinih grantova za nevladin sektor jer redovno apliciraju za ta sredstva. Rukovodstvo i administraciju ovih organizacija vodi lokalno stanovništvo i one ostvaraju zadovoljavajuću saradnju sa drugim vjerskim i sekularnim organizacijama. Sve tri vrste spomenutih organizacija bile su predmet našeg istraživanja.

Vrste organizacija s obzirom na korisnike njihovih usluga, članstvo i finansiranje

Prema ciljnim grupama u organizacijama može se izdvojiti nekoliko targetiranih skupina korisnika usluga organizacija:

1. Najzastupljenije su organizacije, njih devet ili 45% koje pružaju usluge i muškarcima i ženama različitih starosnih dobi, obrazovanja i usmjerenja: *Semerband*, *CLPU – Centar za lično i profesionalno usavršavanje*, *Mali koraci*, *CSI – Centar savremenih inicijativa*, *Izlaz*, *Muslim Aid*, *Small Kindness*, *Merhamet*, *Mladi muslimani*.

2. Druga najzastupljenija vrsta organizacija prema ciljnim grupama su one namijenjene ženskoj populaciji. Njih sedam ili 35% od ukupnog broja su isključivo ženske organizacije koje su svojim aktivnostima i programima okrenute ženama svih starosnih dobi: djevojčicama, tinejdžerkama, studenticama, radno-sposobnim ženama i penzionerkama. Te organizacije su: *Kewser*, *Bistri izvor*, *Pravi put muslimana*, *Tesnim*, *Nabla*, *Istanbul*¹ i *Sumejja*.
3. Treća grupa su studentske organizacije: *Tempo*, *Saraj-Bosna*, *Svitanje* i *Nedwa*.

Članstvo u organizaciji koje podrazumijeva plaćanje mjesečne ili godišnje članarine koja je jedan od izvora finansiranja organizacije, zastupljeno je u petnaest organizacija od njih devetnaest² ili 78%, s tim da broj članova od organizacije do organizacije varira od 50 (*CSI*) do 50.000 članova (*Merhamet*). Ukupan broj aktivnih članova i stalnih korisnika usluga ovih organizacija u 2011. godini iznosio je 60.859 članova, tj. onih koji koriste ili učestvuju u nekim programima organizacije. Treba naglasiti da samo *Merhamet* ima 50.000 članova dok ostalih 10.859 otpada na sve druge organizacije. Ovaj broj se odnosi na aktivne članove i korisnike usluga koji plaćaju članarinu. Međutim, on može biti i veći, ukoliko se ubroje i pasivni članovi ili oni koji povremeno koriste neku uslugu organizacije ili su njeni simpatizeri. Ogranke svojih udruženja s istim programskim ciljevima u drugim gradovima ima pet organizacije ili 25% njih (*Nabla*, *Merhamet*, *Semerband*, *Sumejja* i *Mladi muslimani*).

¹ KC Istanbul, nigdje u statutu ne navodi da je isključivo ženska organizacija, ali činjenica je da su korisnici njegovih usluga uglavnom pripadnice ženske populacije. Neke aktivnosti, ipak, nisu usmjerne samo na ženu nego na porodicu, i to su uglavnom humanitarni projekti udruženja, dok u edukativnim projektima najviše učestvuju žene i djeca.

² Predsjednica Udruženja Bošnjakinja Sumejja nije željela odgovoriti na pitanja iz našeg upitnika niti pristati na intervju za ovo istraživanje. Stoga nije bilo moguće utvrditi tačan broj članova Udruženja. Iako predsjednica Udruženja nije željela davati nikakve pojedinosti o Udruženju, ona se nije protivila da ono bude dio istraživanja ali samo na osnovu podataka koji se nalaze na njihovoj web

stranici tako da su u ovom istraživanju ti podaci i korišteni. Ondje gdje su zbrajani odgovori iz upitnika, oni su dijeljeni sa 19 organizacija, a projekti i aktivnosti organizacija uključuju svih 20 organizacija, s obzirom na to da smo na web stranici Udruženja Sumejja našli osnovne podatke o njihovim aktivnostima. Dakle, pitanja iz upitnika u konačnom zbiru se odnose na 19 organizacija.

Projekti i aktivnosti organizacija

Prema vrsti projekata osnovna karakteristika svih dvadeset istraženih organizacija jeste da su one edukativno-humanitarnog karaktera. Sve organizacije imaju neki vid edukativnih aktivnosti, s tim što njih četrnaest edukaciju stavlja u prvi plan svog djelovanja i definišu se kao organizacije edukativnog karaktera, dok je njihova druga najzastupljenija aktivnost rad humanitarnog sektora unutar organizacije. Ostalih šest organizacija u prvi plan stavlja humanitarne pa tek onda edukativne aktivnosti. Njihovi programi usmjereni na: pružanje finansijske pomoći drugim organizacijama, omogućavanje besplatnih edukativnih programa svojim, ili članovima nekih drugih organizacija, pružanje materijalne pomoći socijalno ugroženim kategorijama stanovništva i realizacija drugih socijalnih i mentorskih programa. U suštini, crta koja odvaja humanitarni rad od edukativnog u ovim organizacijama tanka je i često se ova dva segmenta rada prepliću.

Stoga možemo kazati da su sve istražene organizacije edukativno-humanitarne s različitim vidovima edukativnih sadržaja, pa ih prema tome možemo podijeliti na, *organizacije primarnog i organizacije sekundarnog edukativnog karaktera*. Pod organizacijama primarnog edukativnog karaktera podrazumijevamo one organizacije koje konstantno imaju neki tip edukativnih programa, dok pod sekundarnim tipom podrazumijevamo organizacije u kojima je neki edukativni program povremenog karaktera i najčešće je posljedica potreba nekog drugog, često humanitarnog, projekta organizacije.

Edukativni projekti organizacija

U organizacijama su prisutni različiti edukativni sadržaji. Istraživanje je pokazalo da je najviše zastupljena edukacija o vjeri, bilo da je riječ o učenju kur'anskog pisma ili o redovnim

– sedmičnim vjerskim predavanjima ili, pak, o mjesečnim i povremenim tribinama na vjerske teme, zatim slijede kursevi stranih jezika i informatike, izdavaštvo, kulturno-sportske aktivnosti, socijalni programi i neke druge aktivnosti. Ovdje iznosimo podatke o dvadeset istraženih organizacija, bilo da smo putem upitnika ili web stranice došli do njih:

1. Kurs sufare i tedžvida od dvadeset organizacija organizuje ili je nekada organizovalo njih deset (*Nabla, Bistri izvor, Tesnim, Istanbul, Svitjanje, Sumejja, Mladi muslimani, Pravi put muslimana, Kewser, Semerkand*), što je 50% od ukupnog broja istraženih organizacija.
2. Edukaciju o vjeri u vidu redovnih ili povremenih predavanja na vjerske teme svojim članovima priređuje deset organizacija³, što je 50% organizacija.
3. Tribine i seminari iz oblasti islamske kulture i bosanskohercegovačke tradicije organizuje sedam organizacija (*Mladi Muslimani, Svitjanje, Saraj-Bosna, Kewser, Istanbul, Semerkand i CSI*) od njih dvadeset, što je 35% organizacija.
4. Kurseve informatike, arapskog, engleskog ili turskog jezika organizuje sedam organizacija (*Kewser, Sumejja, Tesnim, Semerkand, Muslim Aid, Istanbul i Nabla*) ili 35% njih.
5. Izdavanje knjiga i literature u vezi s programskom orijentacijom organizacije zastupljeno je u sedam organizacija (*Mladi muslimani, Kewser, Nedwa, Semerkand, Pravi put muslimana, Mali koraci i Nabla*), što je 35% organizacija.
6. Davanje instruktivne nastave za đake i studente prisutno je u tri organizacije ili 15% njih (*Semerkand, Sumejja, Small Kindness*)
7. Organizovanje ljetne škole za osnovce također je prisutno u tri organizacije ili 15% njih (*Svitjanje, Istanbul, Tesnim*)

povremena predavanja na vjerske teme.

8. Seminari za lično i profesionalno usavršavanje realizuju se u dvije organizacije, ili 10% njih (*Centar za lično i profesionalno usavršavanje i Nabla*)
9. Realizacija edukativnih emisija putem radio i TV stanica zastupljena je u jednoj organizaciji ili 5% njih (*Kewser*)
10. Izdavanje časopisa namijenjenog široj čitalačkoj publici prisutno je u tri organizacije (*Semerkand, Kewser i Sumejja*) ili 15%, a bilten o redovnim aktivnostima izdaju tri organizacije (*Mladi muslimani, Merhamet i Nabla-Nablin*) bilten u vidu brošure izlazi na tri jezika bosanskom, engleskom i arapskom), tj. 15,7% od ukupnog broja.
11. Usluge savjetovališta za djecu, roditelje i porodicu nude dvije organizacije (*Nabla i Tesnim*) ili 10% njih.
12. Seminari i edukacija o međureligijskom dijalogu zastupljeni su u dvije organizacije (*Mali koraci i Nabla*) ili 10% njih.
13. Besplatnu edukaciju u trajanju od šest mjeseci koja omogućava polaznicama, prije svega samohranim majkama, nezaposlenim ženama, ženama ratnih vojnih invalida i poginulih boraca, da postanu konkurentne na tržištu rada i steknu uvjete za brže zapošljavanje, realizuje jedna organizacija (*Nabla*) ili 5% njih.

Sljedeći vidovi edukativnih sadržaja rijetki su i uglavnom se realizuju u organizacijama sekundarnog edukativnog karaktera, tj. u onim organizacijama koje se u prvom planu bave humanitarnim radom, ali ih ima i u organizacijama primarno edukativnog karaktera:

1. Edukacija za stipendiste organizacije u vidu predavanja ili radionice na kojima stipendisti uče o mogućnostima volontiranja i uključivanja u volonterske projekte organizacije stipenditora.

³ Sve organizacije koje imaju kurseve sufare i Kur'ana imaju i redovna ili

- Na taj način kod stipendista se razvija svijest o društvenom angažmanu, uče kako biti koristan član društva i pomagati drugima. Ovaj vid edukacije zastupljen je u pet organizacija ili 25% njih (*Small Kindness, Merhamet, Nedwa, Nabla* i *Svitanje*).
2. Edukacija za korisnike o tome kako iskoristiti početna donatorska sredstva i pokrenuti vlastiti posao (*Merhamet* i *Nabla* – 10%).
 3. Organizovanje kurseva u ruralnim područjima i povratničkim naseljima u saradnji s lokalnim organizacijama, ukoliko postoje (*Muslim Aid* – 5%).
 4. Periodična predavanja informativno-edukativnog karaktera usmjerena na strogo određenu ciljnu grupu (edukaciju osnivača o opojnim sredstvima realizuje jedna organizacija ili 5% njih – *Centar savremenih inicijativa*.)

Četrnaest organizacija ili 70% njih ima zastupljen neki od naprijed spomenutih edukativnih programa pa ih prema tome ubrajamo u organizacije *primarno edukativnog karaktera* ili edukativne organizacije. Te organizacije su: *Semer kand, Svitanje, Bistri izvor, Tempo, Tesnim, Mladi muslimani, Kewser, Nabla, Saraj-Bosna, CLPU – Centar za lično i profesionalno usavršavanje, Mali koraci, Pravi put muslimana, Istanbul* i *Sumejja*. Ipak, i među ovih 14 organizacija, njih šest tj. 42% povremeno organizuje sezonske humanitarne akcije u sklopu svog humanitarnog sektora u koje uključuje svoje članove, volontere i građane. Najčešće je to u vrijeme ramazana, Kurban-bajrama ili u slučaju velikih elementarnih nepogoda i vanrednih situacija.

Humanitarni projekti organizacija

Druga najzastupljenija aktivnost poslije edukacije u svim organizacijama je humanitarni rad. Ovdje ćemo pobrojati vidove humanitarnog rada u svih 20 organizacija prema njihovoj zastupljenosti, s tim što za šest organizacija možemo kazati da su

primarno humanitarne i da su neke humanitarne aktivnosti kod njih konstantne dok su druge povremenog karaktera, što ćemo ovdje i naglasiti:

1. U 11 organizacija ili 55% njih, bez obzira na to jesu li primarno edukativne ili humanitarne, najviše su zastupljeni sezonski humanitarni projekti pružanja pomoći socijalno ugroženom stanovništvu i povratnicima, u vidu podjele prehrambenih i odjevnih paketa, obično u vrijeme ramazana, bajrama ili u situacijama elementarnih nepogoda i vanrednim okolnostima. Jedanaest organizacija (*Merhamet, Mladi muslimani, Tempo, KC Istanbul, Svitanje, Semerkand, Nedwa, Saraj-Bosna, Pravi put muslimana, CSI, Kewser*) podijeli više desetaka tona prehrambenih i odjevnih paketa u toku jedne godine.
2. Devet organizacija, ili 45% njih, ima fond za stipendiranje đaka i studenata. Od toga njih šest (*Nedwa, Small Kindness, Muslim Aid, Merhamet, Svitanje, Istanbul*) kao stalni dio svog programa dodjeljuju stipendije već duži niz godina dok druge tri (*Tempo, Semerkand* i *Nabla*) to rade povremeno, u zavisnosti od finansijske mogućnosti organizacije. Međutim, karakteristično za svih devet organizacija je to da se broj podijeljenih stipendija od godine do godine razlikuje i zavisu od broja prispjelih donacija sa strane i ukupne ekonomske situacije u društvu. Također, velika je razlika i u broju podijeljenih stipendija od jedne do druge organizacije. Najviše stipendija koje podijeli jedna organizacija je 2880 (*Merhamet*), a najmanje je deset podijeljenih stipendija (*Tempo*). Ukupno, ovih devet organizacija u školskoj 2010/2011. godini je podijelilo blizu 2775 stipendija. Stipendije su u iznosu od 50 KM za osnovce do 100 i više KM za studente, što za jednu godinu iznosi otprilike 279.594 KM. Osim toga, organizacija *Nedwa* je u 2010/11.

školskoj godini dodijelila i deset doktorantskih stipendija od po 10.000 KM, što je ukupno 100.000 KM. Tako su organizacije zajedno podijelile stipendija u vrijednosti 379.594 KM u 2010/11. školskoj godini.

3. Organizovano prikupljanje i podjelu kurbanskog mesa najugroženijim kategorijama i povratnicima realizuje šest organizacija (*Tempo, Istanbul, Mladi muslimani, Semerkand, Svitanje, Muslim Aid*) ili 30% njih.
4. Obnova porušenih vjerskih objekata i obnova i izgradnja stambenih objekata povratnicima, realizuje se u pet organizacija (*Small Kindness, Muslim Aid, Merhamet, Nedwa* i *Mladi muslimani*) ili 25% njih. Treba naglasiti da samo jedna (*Nedwa*) od ovih pet organizacija ima stalni fond za ovaj vid djelovanja, a ostale četiri prema potrebi i mogućnostima izdvajaju sredstva za ove svrhe. Ipak, sve organizacije su realizovale makar jedan projekt ovog tipa ili su ga jednim dijelom pomogle finansijskim sredstvima.
5. Finansiranje edukativnih projekata drugih organizacija (*Nedwa, Muslim Aid*)
6. Pružanje finansijske i materijalne pomoći povratnicima za pokretanje vlastitih biznisa i podsticaj poljoprivredne proizvodnje na vlastitim imanjima (*Merhamet* i *Muslim Aid* – 10%).

Mentorski i socijalni programi su manje zastupljeni i uglavnom ih nalazimo kod organizacija koje se prvenstveno bave humanitarnim radom. Sljedeće programe ovog tipa realizuju neke organizacije:

1. Socijalni program pružanja besplatne rehabilitacijske terapije za odvikavanje od psihoaktivnih supstanci, a kroz vlastiti rehabilitacijski centar, u trajanju od jedne godine, zastupljen je u jednoj organizaciji (*Izlaz* – 5%).
2. Otvaranje i pomoć pri opremanju manjih zdravstvenih ustanova s potpuno besplatnim uslugama za korisnike koji nemaju

zdravstveno osiguranje, penzionere i socijalne kategorije stanovništva (*Merhamet* – 5%).

3. Pružanje pomoći hroničnim i teško oboljelim koji nemaju nadu u izlječenje (*Merhamet* i *Small Kindness* – 10%).
4. Javne kuhinje i pružanje svakodnevnih obroka najugroženijim kategorijama stanovništva samo jedna organizacija (*Merhamet* – 5%).
5. Pružanje materijalne pomoći udovicama, djeci bez jednog ili oba roditelja te starim i iznemoglim zastupljeno je u dvije organizacije (*Merhamet*, *Small Kindness* – 10%).
6. Medicinska inicijativa koja podrazumijeva formiranje medicinskih timova koji odlaze u ruralna područja i pružaju medicinske usluge starim i iznemoglim te onima koji nemaju mogućnosti doći do ljekara, realizovana je u dvije organizacije (*Mladi muslimani* i *CSI*) ili 10% njih.

Naprijed smo naveli vidove humanitarnih aktivnosti u svim istraženim organizacijama. Međutim, za šest njih možemo kazati da su primarno humanitarne. Tri organizacije – *Muslim Aid*, *Nedwa* i *Small Kindness* – su ogranci stranih organizacija sa registrovanim uredima u našoj zemlji u kojima radi lokalno stanovništvo. Njihove osnovne humanitarne aktivnosti odnose se na stipendiranje đaka i studenata, pružanje jednokratne pomoći ugroženim kategorijama stanovništva i pomoć povratnicima u pokretanju porodičnih biznisa koji imaju za cilj snaženje samoodrživog povratka. Finansiraju se iz matičnih zemalja i nemaju uspostavljen princip članstva i plaćanja članarine. Osim toga, finansijski pomažu druge nevladine organizacije u realizaciji edukativnih i drugih projekata.

Druge tri organizacije – *Merhamet*, *Centar savremenih inicijativa* i *Izlaz* su lokalne organizacije. *CSI* i *Izlaz* su domaće organizacije, nastale kao rezultat potreba lokalnog stanovništva. Dio sredstava (30%) dobijaju iz budžeta, dio su donacije domaćih privrednika, a jedan dio donacija su

dobrovoljni prilozi fizičkih subjekata. Kao takve one su tipične nevladine organizacije s malim budžetima i lokalnim karakterom djelovanja. Za razliku od njih, *Merhamet* je najveća domaća humanitarna organizacija s velikim brojem regionalnih filijala u svim većim gradovima zemlje i broji više od 50.000 članova. Sve tri naše organizacije: *Merhamet*, *Centar savremenih inicijativa* i *Izlaz* redovno apliciraju i dobijaju i finansijsku podršku iz budžetskih sredstava predviđenu za nevladin sektor, koja predstavlja 20–30% njihovog ukupnog godišnjeg budžeta.

Ostale manje zastupljene aktivnosti organizacija:

- Kursevi šivenja, pletenja, slikanja, izrade nakita i slične kreativne radionice zastupljeni su u pet organizacija (*Tesnim*, *Nabla*, *Istanbul*, *Sumejja* i *Semer kand*) ili 25% njih.
- Kulturne manifestacije realizuje pet organizacija (*Nabla*, *Semer kand*, *Kewser*, *Svitanje* i *Saraj-Bosna*) ili 25% njih.
- Organizacija iftara u vrijeme ramazana prisutna je u 13 organizacija (*Nabla*, *Mladi muslimani*, *Merhamet*, *Pravi put muslimana*, *Tempo*, *Kewser*, *Semer kand*, *Sumejja*, *Istanbul*, *Nedwa*, *Small Kindness*, *Muslim Aid*, *Svitanje*) ili 65% njih.
- Sportske aktivnosti sa svojim članovima realizuje šest organizacija (*Mladi muslimani*, *Saraj-Bosna*, *Svitanje*, *Nabla*, *Izlaz* i *Tempo*) ili 30% njih.
- Zajedničke izlete i druženja realizuje sedam organizacija (*Nabla*, *Sumejja*, *Kewser*, *Semer kand*, *Svitanje* i *Mladi muslimani*) ili 35% njih.
- Vlastitu biblioteku imaju tri organizacije (*Nabla*, *Mladi muslimani* i *Kewser*).

Organizacije i javni prostor

Dio pitanja iz upitnika odnosio se medijsku zastupljenost programa organizacija, transparentnost u

radu i njihovo pojavljivanje u javnom prostoru. Istraživanje je pokazalo sljedeće:

- Plasiranje edukativnih sadržaja kroz elektronske i printane medije zastupljeno je u svim organizacijama ili 100%.
- Od dvadeset organizacija njih petnaest, ili 75%, ima web stranicu na kojoj postavlja obavještenja o aktivnostima, razne edukativne tekstove i zanimljivosti.
- Tri organizacije, ili 15% njih, imaju grupu na facebooku, a dvije ili 10% njih su imale web stranicu koja više nije aktivna. Samo jedna organizacija nikada nije imala svoju web stranicu ili grupu na facebooku.
- Tri organizacije izdaju svoj mjesetni časopis ili bilten, *Kewser* izdaje magazin “Zehra”, a *Semer kand* i *Sumejja* izdaju istoimene magazine. Vodeća organizacija, kada je riječ o djelovanju kroz medije je *Kewser*, koji realizuje svoje redovne sedmične radio i TV emisije na nekoliko lokalnih medija.
- Šesnaest organizacija ili 84% je barem jednom predstavilo svoj rad i svoju organizaciju na nekoj lokalnoj ili regionalnoj TV ili radio stanici.
- Tri organizacije ili 15% nikada nisu predstavile svoj rad u elektronskim ili printanim medijima (*CSI*, *Mali koraci* i *Nedwa*).
- Na pitanje – je li neki od projekata bio medijski popraćen i u kojim medijima, 12 organizacija ili 63% je odgovorilo potvrdno, a sedam ili 36% je dalo negativan odgovor. Mediji koji su prenijeli informaciju o nekom projektu organizacije su uglavnom lokalne ili kantonalne radio i TV stanice. Osim radija i TV-a među printanim medijima koji su prenijeli neku od akcija organizacija spomenuti su “Dnevni avaz”, “Oslobođenje” i “Preporod”. Međutim, ovdje ne možemo govoriti o konstantnom obavještanju kroz ove medije, već o tome da su ovi mediji prenijeli jednu, a najviše dvije

informacije o projektu neke organizacije. Izuzetak od ovog pravila je CEI *Nabla* koja ima konstantnu saradnju sa svim navedenim medijima, barem tri do pet puta mediji su bili prisutni na nekim od njezinih programa i prenijeli vijesti o njima. U izvještaju o radu *Nabla* za 2012. godinu, u dijelu izvještaja koji se odnosi na odnose s javnošću – PR, navodi se da je *Nabla* imala tridesetak medijskih nastupa u 2012. godini.

S obzirom na to da petnaest organizacija ili 75% njih ima vlastitu web stranicu ili grupu na facebooku, one sve svoje aktivnosti i izvještaje o realizovanim projektima stavljaju na web stranice, što je ujedno i najzastupljeniji medij kojeg organizacije koriste. Ovo je medij koji je najpristupačniji velikom broju članova i korisnika usluga organizacija, a ujedno je i najjeftiniji način kada je riječ o reklamiranju i izvještavanju o provedenim aktivnostima. Dakle, možemo kazati da je internet najzastupljeniji medij kojeg organizacije koriste, nakon toga slijede lokalne TV i radiostanice i na kraju printani mediji kao najmanje zastupljeni.

Saradnja između organizacija

Na pitanje – saraduju li s drugim organizacijama te postoje li zajednički projekti, od 19 organizacija njih 11, ili 57% je odgovorilo pozitivno. Međutim, ovdje treba naglasiti da nema konstantne saradnje na jednom zajedničkom projektu između dvije ili više organizacija. Spomenuti zajednički projekti realizovani su jednom, najviše dva puta, i podrazumijevaju neku od sljedećih aktivnosti: organizacija zajedničkih protesta solidarnosti za Palestinu, finansijska pomoć za realizaciju određenog projekta neke druge organizacije (jedna organizacija, najčešće humanitarna finansira neki edukativni projekt druge organizacije), organizacija kulturnih manifestacija, zajednička podjela ramazanskih paketa ili kurbanskog mesa i organizovanje iftarskih druženja u toku ramazana.

Ipak, za razliku od većine organizacija *Nabla* je i u ovom segmentu napravila iskorak i realizovala više zajedničkih projekata sa drugim NVO-ima, kako IMNVOiU-ima koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem kao što je CLPU, tako i sa drugim, CNS-om, Balmedom, itd. Također, *Nabla* je otišla i korak dalje i ostvarila saradnju kako sa nemuslimanskim tako i sa sekularnim organizacijama civilnog društva sasvim različitog backgrounda, u Bosni i Hercegovini ali i izvan nje.

Islamom motivirane nevladine organizacije i saradnja sa Islamskom zajednicom

Istraživanje odnosa i saradnje islamom motiviranih nevladinih organizacija i Islamske zajednice pokazalo je da je u ovom segmentu bilo nastojanja da se ova saradnja institucionalizira, međutim, oni tada nisu rezultirali nekim konkretnim protokolima o saradnji. Ipak, i organizacije i IZ smatraju da prostora za tu saradnju ima te da je to plan na kojem u budućnosti treba više raditi. Također, naše istraživanje pokazalo je da postoji i određeno međusobno nerazumijevanje uloga jednih od strane drugih. Kod ispitanika iz IZ stavovi po pitanju organizacija i njihovog rada kretali su se od isključivih, koji podrazumijevaju da sve projekte koje organizacije realizuju mogu i trebaju to učiniti kroz institucije IZ, te da je IZ institucija prema kojoj treba ići, do onih inkluzivnih da organizacije svojim radom, ukoliko se ne bave primarnim poslovima IZ i ne narušavaju njezin integritet, predstavljaju partnere IZ budući da neke od njih popunjavaju, upravo, one segmente rada koje IZ još nije u cijelosti adekvatno pokrila kao što su rad sa ženama, omladinom ili studentskom populacijom. Na drugoj strani većina ispitanika iz organizacija vidi IZ kao vodeću vjersku instituciju i smatraju da svojim radom upotpunjavaju misiju Islamske zajednice i doprinose njenom ukupnom radu.

Manji broj predsjednika organizacija (2-3 ispitanika) negativno su se izrazili o ukupnom radu IZ, njezinoj misiji i načinu rada. Istraživanje je pokazalo da organizacije, izuzev njih nekoliko, nisu imale nekih posebnih zahtjeva prema IZ u smislu traženja materijalne pomoći ili uključivanja IZ u njihove projekte. Jedan manji broj organizacija, ipak, je realizovao neke zajedničke projekte u saradnji sa IZ. Ova saradnja ostvarena je na planu humanitarnog djelovanja (zajedničko prikupljanje i podjela humanitarne pomoći za ugrožene ili podjela kurbanskog mesa socijalno-ugroženim kategorijama stanovništva, pomoć u radu narodnih kuhinja...), edukativnog rada (organizacije raznih stručnih seminara, tribina i predavanja), organizovanje kulturnih događaja, promocija knjiga, iznajmljivanje prostora IZ za potrebe projekata organizacija i drugo. U konačnici rezultati su pokazali da IZ, s jedne strane, nije zabranjivala ili ometala rad bilo koje organizacije, premda je to prema važećem Zakonu (*Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini* : “Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, broj: 5/04) mogla uraditi. Upravo zbog toga većina organizacija saradnju sa IZ vrednovala je ocjenom dobar iz upitnika bez obzira na to da li su realizovale ijedan projekt sa njom. Dakle, organizacije su zadovoljne činjenicom da im IZ ostavlja prostor za rad. S druge strane, IZ nije pokazala niti veliku zainteresiranost za ono što organizacije rade osim onda kada su neke od njih svojim djelovanjem zadirale u područje njezinog rada i unosile nesuglasice i nemir u neke džemate.

Međutim, odnedavno je IZ pokazala zainteresiranost za podizanje saradnje sa organizacijama na jedan veći nivo te je započela postupak konsolidiranja odnosa sa njima. Rezultat tih nastojanja je i nedavno donesena Platforma o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja koje djeluju

u Bosni i Hercegovini⁴. Platforma ima osam tačaka u kojima se izražava puna spremnost IZ da saraduje na temelju međusobnog uvažavanja i poštivanja nadležnosti i odgovornosti, sa organizacijama islamskoga određenja koje se u svojim programima rada posebno usmjeravaju na afirmiranje islamskih vrijednosti, zajedništva i međusobnog poštivanja među muslimanima (tačka: 4).

Platforma u prve dvije tačke jasno naglašava da se djelatnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini temelje na Ustavu Islamske zajednice i drugim normativnim aktima te Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj: 5/04). Također, u ovoj prvoj tački Platforma definiše i određenje IZ i naglašava da se njezino djelovanje temelji na Kur'an-kerimu i sunnetu Muhammeda, alejhi-s-selam, islamskoj tradiciji Bošnjaka i zahtjevima vremena, primjenjujući okvir ehli-sunnetskog učenja, maturidijskog akaida i hanefijskog mezheba u vršenju obreda i tumačenju islamskih načela.

Druga tačka Platforme podcrtava nadležnosti Islamske zajednice, naglašavajući da je ona nadležna za ukupnu organizaciju i vođenje vjerskog života što podrazumijeva isključivo pravo donošenja ili davanja ovlasti za donošenje meritornih fetvi i šerijatsko-pravnih rješenja, organiziranje svih oblika ibadeta, stalnih ili privremenih džemata, stalnih ili privremenih mekteba, prikupljanje i upravljanje sredstvima sadekatu-l-fitra i zekata, organiziranje hadža, klanja kurbana, sklapanje brakova te druge obredne aktivnosti koji proističu iz karaktera njene misije, a u tački tri se navodi da IZ ima isključivu nadležnost za organiziranje formalnog islamskog obrazovanja. Za organiziranje neformalnog islamskog obrazovanja

potrebno je dobiti suglasnost nadležnog organa Islamske zajednice.

Premda u prve tri tačke Platforme Islamska zajednica na temelju zakona i Ustava jasno naglašava svoju poziciju, nadležnosti i odgovornosti, u narednim tačkama se jasno uočava jedan novi kurs prema kojem se IZ u potpunosti otvara i transparentno naglašava da je spremna i želi saradivati kako sa organizacijama islamskoga određenja koje se u svojim programima rada posebno usmjeravaju na afirmiranje islamskih vrijednosti, zajedništva i međusobnog poštivanja među muslimanima (tačka: 4), tako i sa drugim organizacijama i udruženjima civilnog društva koje rade za dobrobit svih ljudi i opće napredak društva (tačka: 4).

Aktivnosti organizacija koje se odnose na misijski rad Islamska zajednica ne negira niti umanjuje njihovu važnost te smatra da one predstavljaju sadržajni i kvalitativni doprinos i nadopunu aktivnostima i djelovanju Islamske zajednice (tačka: 5). Međutim, IZ želi da taj rad bude uz saglasnost koordiniran. Ovakav stav koji podrazumijeva uvođenje određene kontrole u vjerske aktivnosti organizacija, može se razumjeti kao briga i odgovornost IZ koja proizlazi iz njezinih nadležnosti, ali i namjera da se spriječe određene zloupotrebe nekih organizacija i grupa koje svojim djelovanjem i učenjima nose stanovite probleme, nerazumijevanja i podjele utemeljene na različitim frakcijskim učenjima i ideologijama suprotnim i potpuno novim u odnosu na višestoljetno tradicionalno tumačenje i prakticiranje islama bosanskih muslimana. Upravo zato na kraju pete tačke Platforme stoji da će: *Islamska zajednica odbiti saradnju sa organizacijama koje unose razdor, nesuglasice i nerazumijevanje među vjernike i u društvenu zajednicu.* Ovakav stav razumljiv je ukoliko se

ima u vidu da se od kasnih devedesetih godina dvadesetog stoljeća već može govoriti o islamskom pluralizmu koji je postao realnost zajednice muslimana u BiH. Bosanski muslimani, koji su se do tada vjerno pridržavali hanefijske pravne škole i maturidijskog usmjerenja u akidu, po prvi put su se susreli sa učenjima i praksama drugih islamskih pravnih škola i akaidskih pravaca kako sunijske tako i šiijske provenijencije. Pristupi u tumačenju i prakticiranju islama, različiti od onog na koje su u proteklih više od pet stoljeća navikli bosanski muslimani, upravo su se afirmirali kroz neke organizacije islamskog određenja. Svjesna ove činjenice kao i opasnosti te mogućih podjela među vjernicima i nerazumijevanja koje različita učenja mogu izazvati Islamska zajednica je u šestoj tački Platforme naglasila da je *opredijeljena dijalogu i uspostavi dobrog razumijevanja sa organizacijama civilnog društva ili asocijacijama sa drugačijim pristupom u tumačenju islama sa ciljem postizanja saglasnosti za opće dobro muslimana u BiH i u pitanjima koja su od općeg interesa.*

Veoma važan dio ove Platforme koji obećava da ona neće ostati samo slovo na papiru jeste činjenica da će *Rijaset Islamske zajednice u okviru svojih službi pokrenuti saradnju i komunikaciju sa udruženjima i organizacijama islamskog određenja i održavati stalni kontakt sa nevladinim sektorom, da će najmanje jednom godišnje organizirati savjetovanje i razgovore s predstavnicima nevladinog sektora i da će kroz obrazovne institucije i stručne službe organizirati i voditi stručne razgovore o pitanjima koja su važna za djelovanje Islamske zajednice i odnos sa organizacijama islamskog određenja i općenito sa civilnim sektorom (tačka: 7-8).*

U osnovi, Islamska zajednica "opredijeljena trajnom dijalogu i

⁴ Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na petnaestoj redovnoj sjednici održanoj 30. decembra 2013. godine u Sarajevu usvojio je ovu Platformu. Komisiju za izradu Platforme

o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja koje djeluju u Bosni i Hercegovini čini li su: muftija dr. Nedžad Grabus, predsjednik, dr. Zuhdija Hasanović,

zamjenik predsjednika, mr. Medina Mehmedović Mulalić, sekretar, dr. Šefik Kurdić, član, dr. Samir Beglerović, član, dr. Sedad Dizdarević, član i mr. Ekrem Tucaković.

uspostavi dobrog razumijevanja između Islamske zajednice i udruženja civilnog društva koja su inspirisana islamskim vrijednostima (tačka: 6), pokazuje svoju otvorenost prema ovim organizacijama.

Zaključak

Pojava velikog broja nevladinih organizacija u našoj zemlji, u toku i nakon agresije, pokazatelj je naglog razvoja civilnog društva i jačanje civilnih inicijativa koje je karakteristično za tranzicijske zemlje kakva je Bosna i Hercegovina. U mnoštvu raznih organizacija civilnog društva pojavio se i nemali broj vjerskih organizacija koje svojim aktivnostima privlače kako pažnju istraživača i šire društvene zajednice, tako i pažnju tradicionalnih vjerskih zajednica koje više od jednog stoljeća vode brigu o vjerskom životu ljudi koji se smatraju njihovim pripadnicima.

Ovaj rad se bavio islamom motiviranim nevladinim organizacijama i udruženjima u Kantonu Sarajevo, njihovim aktivnostima i projektima odnosom s medijima i transparentnošću njihovog rada, te njihovim odnosom sa Islamskom zajednicom.

U uvodnom dijelu rada kratko su navedeni razlozi pojave vjerskih nevladinih organizacija u BiH te uzorak, ciljevi i metode istraživanja. Pored uvoda rad čine tri cjeline u kojima su vrste organizacija, njihovi projekti i saradnja kako između samih

organizacija tako i između organizacija i Islamske zajednice.

U prvom dijelu rada koji nosi naslov 1. Vrste islamom motiviranih organizacija u Kantonu Sarajevo navedene su tri vrste organizacija koje postoje u našoj zemlji: velike strane internacionalne humanitarne organizacije koje imaju svoje urede u Bosni i Hercegovini, zatim, organizacije koje vodi lokalno stanovništvo ali programi organizacije i finasiranje u potpunosti zavise od matične zemlje organizacije, programskih, ideoloških, vjerskih i drugih ciljeva osnivača najčešće iz raznih arapskih zemalja, Turske i Irana. Treća vrsta su lokalne organizacije nastale kao izraz konkretnih potreba stanovništva koje su svojim programima i aktivnostima stekle povjerenje muslimanskih internacionalnih organizacija koje ih jednim dijelom finasijski pomažu. Također, u ovom prvom poglavlju identificirane su tri grupe korisnika usluga organizacije (1. muškarci i žene svih starosnih dobi, 2. ženska populacija, i 3. studentska populacija), te članstvo i finansiranje organizacije.

Drugo, odnosno, centralno poglavlje rada prezentira rezultate terenskog istraživanja organizacija, njihovu klasifikaciju i obradu. Istraživanje je pokazalo da su sve organizacije edukativno-humanitarnog karaktera i da edukativni i humanitarni rad čine okosnicu njihovog djelovanja. Edukativne aktivnosti najčešće

podrazumijevaju vjersku edukaciju, međutim ima i drugih veoma kvalitetnih edukativnih sadržaja koji pomažu pojedincima u ličnom i profesionalnom usavršavanju kao i jačanju kompetencija za bolje prilike na tržištu rada.

Treće i posljednje poglavlje rada elaborira i iznosi rezultate istraživanja odnosa između Islamom motiviranih nevladinih organizacije i Islamske zajednice. Istraživanje je pokazalo da ovaj odnos nije bio na zadovoljavajućem nivou te da i organizacije i IZ smatraju da na njemu treba više raditi u cilju postizanja boljih rezultata rada, smanjenja nesuglasica i međusobnih nerazumijevanja. Obzirom da je Islamska zajednica pokrenula ovaj proces nedavno donednom *Platformom o saradnji Islamske zajednice sa organizacijama islamskog određenja koje djeluju u Bosni i Hercegovini*, posljednji dio trećeg poglavlja predstavlja glavne tačke Platforme, njezine karakteristike i važnost donošenja ovakvog dokumenta. U narednom periodu Platforma bi trebala doprinijeti plodonosnijoj saradnji IZ i organizacija, smanjenju nerazumijevanja uloge jednih od strane drugih i u konačnici biti povod za realizaciju visoko kvalitetnih zajedničkih, kako vjerskih, tako i edukativnih, socijalnih i drugih projekata koji će adekvatno, misijski i profesionalno odgovoriti trenutnim potrebama vjernika i društva u cjelini.

الموجز

المنظمات والجمعيات الأهلية ذات الصبغة الإسلامية

مدينة محمدوفيتش – ملاليتش

يعالج هذا البحث قضية المنظمات والجمعيات الأهلية ذات الصبغة الإسلامية التي تأسست في الفترة بين عامي ١٩٩١ - ٢٠١٢ في إقليم سرايفو. ويقدم البحث المعلومات الملموسة التي جاءت نتيجة لدراسة ميدانية تظهر التطبيق والنشاط العملي لمنظمات المجتمع المدني الدينية. إن الهدف من هذا البحث هو الإشارة إلى وجود عدد من المنظمات والجمعيات الأهلية ذات الصبغة الإسلامية

Summary

ASSOCIATIONS AND NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS MOTIVATED BY ISLAM

Medina Mehmedović-Mulalić

This article deals with an issue of non-governmental organisations and associations motivated by Islamic teachings (IMNGOs and A) that are established in the period between the year 1990 and 2010 in Sarajevo Canton. Here we present the concrete data gathered in the field study that shows practical application and functioning of religious organisations and civil society. The aim of this article is to point out the existence and the activities of a number of non-governmental organisations motivated by Islamic teachings.

ونشاطاتها. ويهتم الجزء الأساسي من البحث بدراسة ملموسة لتلك المنظمات والجمعيات واستعراض نشاطاتها وتصنيف تلك النشاطات. وبما أن البحث يتعلق بالمنظمات الدينية فإنه يستعرض بإيجاز المبادئ الأساسية لتعاونها مع المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، باعتبارها المؤسسة الدينية التقليدية الرسمية التي تسهر على رعاية شؤون البشائقة الدينية على مدى أكثر من قرن، وهي المخولة بتفسير الدين وممارسة شعائره في هذه البلاد. وقد بينت الدراسة أنواع المنظمات الموجودة، وطبيعة نشاطاتها، وهل تكمل بنشاطاتها العمل الدعوي الذي تقوم به المشيخة الإسلامية أم أنها تشتغل بنشاطاتها الأساسية.

وفي ضوء ذلك، يتجلى إسهام هذا البحث في السعي نحو وضع موضوع المنظمات الدينية التي تنشط داخل الأوساط الأهلية في سياق تطور المبادرات الدينية والاجتماعية الثقافية عند مسلمي البوسنة والهرسك في العقدين الأخيرين، من جهة، ومن الجهة الثانية مساعي المشيخة الإسلامية للانفتاح على شكل آخر من التعاون المؤسساتي والبناء مع تلك المنظمات، والذي أعربت عنه المشيخة الإسلامية مؤخرا في ما سمي بـ: «أسس تعاون المشيخة الإسلامية مع المنظمات ذات الصبغة الإسلامية».

الكلمات الرئيسية: المنظمات والجمعيات الأهلية ذات الصبغة الإسلامية، النشاطات الإنسانية والتعليمية للمنظمات، المشيخة الإسلامية، أسس التعاون بين المشيخة الإسلامية والمنظمات ذات الصبغة الإسلامية.

The main part of the article will consist of concrete research of IMNGOs and A-s, presenting and the classification of their activities. Methods of the research are direct interviews in the form of questionnaires and content analysis. Since the article here deals with religious organisations we also shortly elaborate the forms of cooperation of these organisations with the Islamic Community of BiH as the traditional religious institutions that organises religious life of Bosniaks and is responsible for interpreting and practicing Islamic faith in these territories for over a century. The research showed the existent types of organisations, their activities and whether these represent complementary activity to the mission of the Islamic Community or they are dealing with the issues that are Communities' primary activity.

In this sense the article represents a contribution in the attempt to place an issue of religious organisations that act within the non-governmental sector, within the context of developing religious, social and cultural initiatives of Muslims of BiH in the last 20 years, as well as it points out the efforts of the Islamic Community to open up for a new form of institutional and constructive cooperation with these organisations that is expressed in recently issued *Platform about the cooperation of the Islamic Community with the organisations with Islamic prefix*.

Key words: non-governmental organisations and associations motivated with Islamic teachings – IMNGOs and As, educational and humanitarian activities of organisations, Islamic Community, Platform about the cooperation of the Islamic Community with the organisations with Islamic prefix.